

Eco, la tradició racional

JOAN FRANCESC
MIRA

Umberto Eco, mort fa pocs dies a Milà, insigne per moltes raons i en molts camps, a més de ser escriptor de popularitat immensa, era un investigador de primer ordre, un erudit a la manera clàssica, i un coneixedor molt profund del pensament medieval, i per damunt de tot era un gran universitari, un professor que, segons he llegit, es doctorà en filosofia amb una tesi sobre l'estètica en sant Tomàs d'Aquino i va ser molts anys catedràtic a Bolonya, mare de totes les universitats. Aquesta institució que en diem "universitat" és una creació de la societat medieval europea, cristiana i urbana: no de la societat antiga grega ni romana, ni de la societat moderna nacional i burgesa, ni de les societats industrials més o menys democràtiques. Les ciutats de l'hel·lenisme tardà van produir a tot estirar centres del tipus "museu" o "biblioteca", com el cas paradigmàtic i mal comprès d'Alexandria, o algunes *escoles* il·lustres de filosofia, de retòrica o de medicina. Cal recordar que civilitzacions tan avançades com la islàmica o la xinesa tampoc no van produir res d'equivalent: van desenrotllar escoles de metges, de teòlegs o de funcionaris, però no universitats. La *universitat*, però, no solament va nèixer per concedir "llicència" per exercir una professió pública –de metge o de jurista– sinó que està lligada des de l'origen a la transmissió de la doctrina, a la glossa de textos (la "llició" volia dir la "lectura"...) i a l'acumulació i difusió del coneixement. Però aquesta connexió amb l'Església i amb els textos és justament la part que la societat burgesa va eliminar a poc a poc, al

llarg del segle XIX. Quedà, això sí, la idea d'autoritat acadèmica, ja no en el camp de la doctrina teològica sinó, sobretot, de la doctrina científica. En el pensament científic no hi ha dogmes de fe, però allò que més s'hi aproxima –una mica *light*, i absolutament laic– és el "consens acadèmic" com a criteri d'acceptació social i com a font o expressió d'autoritat. Mentre es manté el consens sobre un determinat "punt de doctrina" (mentre és acord general i pròpiament *acadèmic*), aquest punt no pot ser impugnat per cap poder polític o judicial: cap govern, parlament o tribunal no té autoritat per declarar que la terra és immòbil i plana, que l'aigua està composta per una part d'hidrogen i tres d'oxigen, o que a València ja es parlava valencià abans de Jaume I.

Si alguna tradició pròpia té la institució universitària, és el discurs racional sotmès a les regles de mètode (fins i tot en el discurs teològic original), i el distanciament de les temptacions ocultistes i paracientífiques, allunyades de la

raó discursiva. Fins i tot una novel·la tan imaginativa com *El nom de la rosa* no busca intrigues fosques i conspiratives a l'estil d'*El codi da Vinci*, i tota la penosa companyia. Però, tal com deia Eco en una de les frases cèlebres que circulen aquests dies, "la paranoia de la conspiració universal no s'acabarà mai, i no la pots extirpar perquè mai no saps què hi ha dins. És una temptació psicològica de la nostra espècie". La conspiració comunista, o jueva, o capitalista, o maçònica, o dels grans financers, tot es despatxa. I simultàniament l'irracionalisme s'escampa en la vida social, acompanyat d'una contínua subversió mediàtica (i de vegades fins i tot institucional, com ha passat al País Valencià) contra la primàcia de la raó i del mètode com a camí al coneixement. És a les aules de les universitats, des de les primeres lliçons a Bolonya a finals del segle XI, on s'ha ordit al llarg dels segles aquell teixit sobre el qual ha pres forma un sistema de valors i d'idees que continua sent irrenunciable, des del punt de vista intel·lectual i ètic, per als europeus del segle XXI: la idea de naturalesa i la idea de raó, la idea de ciència, la idea de llibertat, i sobretot el concepte i la pràctica del dubte i del debat. En el curriculum del professor de Bolonya hi ha un petit punt estrany: el 1997 es deixà ensarronar per algú, i participà com a estrella invitada en aquell fantasmal congrés sobre el III Mil·lenni, que organitzà a València la senyora Barberà. Poc després, però, el professor afirmava:estic exposat a milers d'imbècils que organitzen congressos sobre el III Mil·lenni. "Ja no puc més, estic fart". Fet que demostra que, un dia o un altre, la raó s'obre pas i s'imposa. "L'herència fonamental de la il·lustració", escriu Eco en una altra de les frases que circulen, "es resumeix en açò: hi ha una forma raonable de raonar i, si es tenen els peus en terra, tots haurien d'estar-hi d'acord, perquè també en filosofia hem de fer cas del seny". I, si bé es mira, la il·lustració començà fa nou segles a Bolonya.

«UNA NOVEL·LA TAN IMAGINATIVA COM 'EL NOM DE LA ROSA' NO BUSCA INTRIGUES FOSQUES I CONSPIRATIVES A L'ESTIL D'EL CODI DA VINCI; PERÒ, TAL COM DEIA ECO EN UNA DE LES FRASES, "LA PARANOIA DE LA CONSPIRACIÓ UNIVERSAL NO S'ACABARÀ MAI, I NO LA POTS EXTIRPAR PERQUÈ MAI NO SAPS QUÈ HI HA DINS»